



Европейски съюз
Европейски фонд за
регионално развитие
Кохезионен фонд

О П Е Р А Т И В Н А П Р О Г Р А М А „ О К О Л Н А С Р Е Д А 2007 - 2013 ”



Решения за
по-добър живот

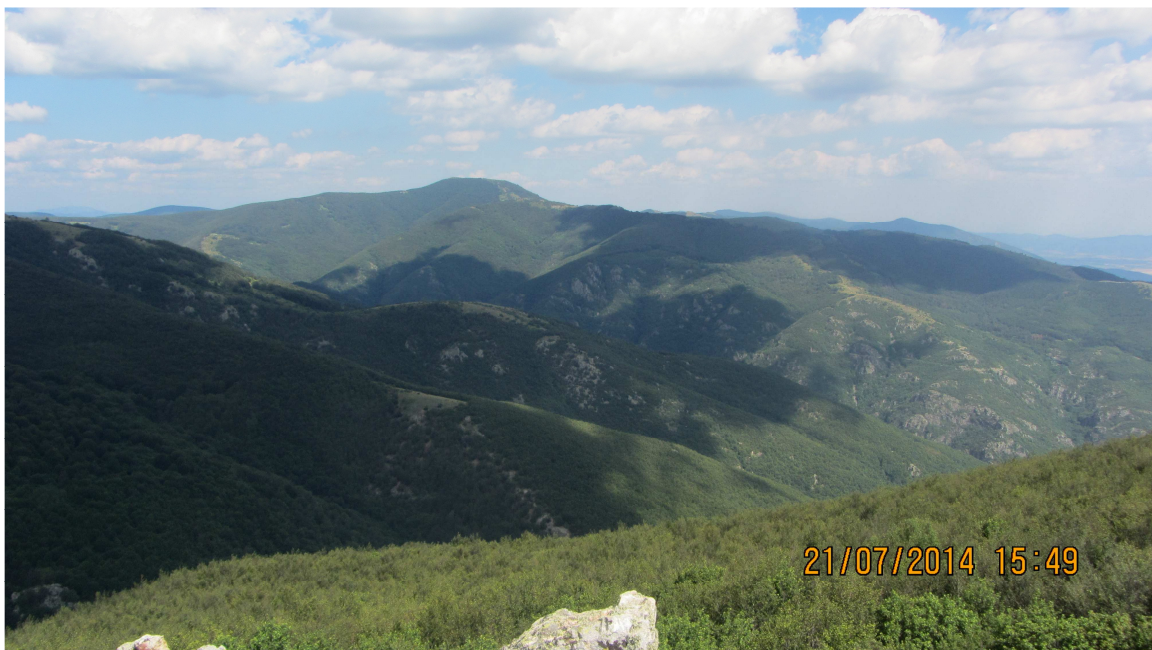
РЕГИОНАЛНА ИНСПЕКЦИЯ ПО ОКОЛНАТА СРЕДА И ВОДИТЕ-СТАРА ЗАГОРА
БЕНЕФИЦИЕНТ ПО ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА „ОКОЛНА СРЕДА 2007-2013 г.”

КОНСОРЦИУМ „ПРИЗМА-НИШАВА” – ИЗПЪЛНИТЕЛ НА ОБЩЕСТВЕНАТА ПОРЪЧКА С
ВЪЗЛОЖИТЕЛ РИОСВ-СТАРА ЗАГОРА

Утвърдил: Министър на околната среда и водите

/...../

План за управление на резерват „Каменщица”



Проект „Дейности по устойчиво управление на резервати и поддържани резервати – изключителна държавна собственост в териториалния обхват на РИОСВ-Стара Загора”, с обособена позиция №3 „Разработване на план за управление на резерват „Каменщица”, одобрен за финансиране по приоритетна ос 3 „Опазване и възстановяване на биологичното разнообразие” на Оперативна програма „Околна среда 2007-2013 г.”



Министерство
на околната среда и водите

РЕЗЮМЕ

Резерват „Каменщица” е обявен със Заповед №792/10.08.1984 г. на КОПС при МС. Разширен е със Заповед №9/09.01.1985 г. на КОПС при МС и последната му актуализация е със Заповед №РД-349/08.04.2010 г. на МОСВ. Целта на обявяването на резервата е запазване на характерни екосистеми от горун, бук и смесени широколистни гори, находища на редки и ендемични растителни видове и убежища на бозайници.

Основание за разработване на настоящия план за управление са:

- Закон за защитените територии – обн. ДВ бр. 133 от 11.11.1998 г., изм. ДВ бр. 38 от 18.05.2012 г.;
- Наредба за разработване на планове за управление на защитени територии – обн. ДВ бр. 13 от 15.02.2000 г., изм. и доп. бр. 55 от 20.07.2012 г.;
- Закон за биологичното разнообразие – обн. ДВ бр. 77 от 2002 г., последно изм. ДВ бр. 77 от 09.10.2012 г.;
- Договор за възлагане на План за управление на резерват „Каменщица” между консорциум „Призма-Нишава” и МОСВ/РИОСВ-Стара Загора;
- Публикувано Тхеническо задание за разработване на План за управление.

Местоположение на резервата

Резерват „Каменщица” е разположен в Централна Стара планина. Обхваща южните склонове на Шипченска планина и долината на река Енинска.

Според физикогеографското райониране, резерватът попада в Средностаропланинската подобласт на Старопланинската област (Йорданова, М. и др., 2002).

Според административното деление на Р България териториално площите на резервата попадат в границите на област Стара Загора, община Казанлък. Най-близкото населено място е село Енина. Общинският център гр. Казанлък отстои на 5 km.

Резерватът попада в териториалния обхват на РИОСВ-Стара Загора и Регионална дирекция по горите Стара Загора.

Екосистеми, растителност, флора и фауна

Разнообразието на екосистемно ниво в резерват „Каменщица” е обусловено основно от особеностите в релефа и разликите в надморската височина. На тази основа главните екосистеми/биотопи в резервата представени във вариант на повишаване на надморската височина, са следните:

1. Ксеротермни тревни съобщества в дъбовия горски пояс с преобладаване на *Festuca valesiaca*;
2. Петрофитни тревни съобщества с преобладаване на *Satureja montana*, по-често в комплекс със съобществата на *Festuca valesiaca*;
3. Мезохигрофитни крайречни гори с участието на *Alnus glutinosa*;
4. Ксерофитни издънкови гори от келяв габър, на места с участието на воден габър;
5. Ксеромезофитни гори от зимен дъб;
6. Мезофитни букови гори (ацидофилни и неутрофилни);

7. Хазмофитни съобщества върху силикатни скални склонове с участието на ендемични видове;
8. Горски пасища с преобладаване на различни житни;
9. Мезофитни високопланински тревни съобщества над горната граница на гората;
10. Влажни високотревия в дерета и понижения на релефа от безлесната зона.

Растителната покривка в резерват „Каменщица” се характеризира с голямо разнообразие от горски, тревни и скални растителни съобщества, разпространени на сравнително неголяма територия. Това разнообразие се обуславя от разликите в надморската височина и пресечения характер на релефа.

Залесената площ заема 992.5 ha или 97.7% от площта на резервата. Преобладават издънковите гори от групата за превръщане в семенни (62.9%), следвани от широколистните високостъблени (29.3%) и нискостъблените гори (7.7%). Делът на иглолистните е само 0.1%.

Дървопроизводителни площи, временно лишени от горскодървесна растителност (голини, пожарища, сечища), не бяха установени по време на инвентаризацията.

Незалесената недървопроизводителна площ заема 24.3 ha – 2.3% от площта на резервата. Тук са отнесени 20.8 ha поляни, 1.5 ha скали и около 4.0 km автомобилни горски пътища с обща площ 2.0 ha.

Площта на широколистните високостъблени гори е 290.9 ha.

Възрастовата структура е неравномерна. Всички насаждения са със средна възраст 100 години и по-висока, а 49.9% от площта е заета от дървостои със средна възраст над 150 години.

Общият запас (стояща маса без клони) е 66 330 m³, а на 1 ha – 228 m³. Средният годишен прираст е 548 m³ общо или 1.88 m³ на 1 ha.

Естественото семенно възобновяване е незадоволително или напълно липсва. Отпадът в някои насаждения е значителен.

Издънковите гори за превръщане заемат площ 624.6 ha. Насажденията са чисти и смесени, букови, габъррови и зимендъбови, както и такива без преобладаващ дървесен вид. В по-голямата си част това са реконструкционно стопанисвани насаждения до обявяването на резервата.

Разпределението, структурата и параметрите на горскодървесната растителност са следствие на естествените природни процеси. Човешката намеса е с ограничен ефект поради силно пресечения терен, скалните масиви и поройният на места характер на водните течения.

В по-достъпните до с. Енина горунови насаждения бяха установени единични следи от клоносек, а значителен брой стъбла са с издънков произход.

Козята паша в миналото е довела до девастирането на част от насажденията на бедни почви, както и до формирането на келявогабъррови масиви.

При теренните изследвания и по литературни източници в резерват „Каменщица” са установени 15 вида мъхове, които се отнасят към 12 семейства, 15 рода, 3 класа и 2 отдела (Чернодробни и Листнати мъхове).

Резерватът е абсолютно непроучен по отношение на макромицетите. В научната литература няма публикуван нито един вид от тази територия. В резултат на

теренните изследвания през 2014г. в резерват „Каменищица“ са регистрирани 46 вида: 3 вида от отдел Ascomycota (торбести гъби) и 43 вида от отдел Basidiomycota (базидиални гъби). Видовете се отнасят към 5 класа, 10 разряда, 25 семейства и 36 рода. Установени са 2 консервационно значими вида макромицети, включени в Червения списък на гъбите (Gyosheva et al., 2006): *Amanitacaesarea* (булка гъба) – категория Уязвим (VU) и *Hericiumcoralloides* (обикновен дървесен корал) – категория Почти Застрашен (NT).

Висшите растения (без мъховете) наброяват 551 вида и подвида. Те се отнасят към 285 рода и 73 семейства. Консервационно значимите таксони в резерват „Каменищица“ (и буферните зони – защитени местности), установени при теренните проучвания и по литературни данни са 12. Установени са 208 вида лечебни растения, включени в Приложение 1 на Закона за лечебните растения. Районите с по-висока концентрация на лечебни растения са откритите местообитания – скалистият вр. Катуните, високопланинската безлесна част непосредствено на северната граница на резервата по върховете Копривска могила и Гробска могила, както и откритите части от по-ниските надморски височини – местностите Кръстът и Кайзеров заслон.

В резултат на настоящото проучване са установени 31 вида безгръбначни животни от шест разряда. В западната половина на резервата е установена устойчива популация на редкия вид *Sinodendron cylindricum*, който обитава запазени горски масиви и се явява индикатор за устойчиво развитие и стабилност на горските екосистеми в умерените ширини с бук и близки растителни елементи.

На територията на резерват „Каменищица“ се срещат 6 вида земноводни (Amphibia) (32% от видовото богатство на национално ниво), от които 1 опашат (Caudata) (14%), 5 безопапати (Anura) (42%). Влечугите (Reptilia) са представени с 10 вида (27%), 5 вида гущери (Sauria) (38%), 5 вида змии (Serpentes) (28%). Имайки предвид географското положение на резервата, територията е с ниско видово богатство от двата класа.

Ихтиофауната на резервата включва един вид – балканската пъстърва, от който са установени общо 15 екземпляра.

Установените девет вида прилепи са от две семейства: *Rhinolophidae* (1 вид), *Vespertilionidae* (8 вида). Важни по отношение на прилепите са старите гори в северната част на резервата и скалните масиви по ждрелото на р. Енина.

Въз основа на литературни данни, предходни проучвания и теренна работа в резерват „Каменищица“ са установени 36 вида бозайници (без прилепи). Към Приложение 2 на ЗБР се отнасят – видра (*Lutra lutra*), вълк (*Canis lupus*), златка (*Martes martes*), кафява мечка (*Ursus arctos*) и лешников сънливек (*Muscardinus avellanarius*). Пет от установените видове са включени в Червената книга на Република България (2011) в категория уязвим (VU) – видра (*Lutra lutra*) и вълк (*Canis lupus*), а в категория застрашен (EN) – дива котка (*Felis silvestris*), кафява мечка (*Ursus arctos*) и златка (*Martes martes*).

Екологична оценка

Степента на уязвимост за по-голямата част от местообитанията и популациите на видовете е оценена на ниска. Високата уязвимост на местообитания „Субсредиземноморски петрофитни степи“ и „Ксеротермни ливади и пасища“ се дължи на заемането от тях на силно ерозиран терен, което съчетано с интензивна паша може да доведе до съществени промени в структурата и функциите им. Субалпийски ацидофилни мезофитни съобщества са също сред силно уязвимите,

поради ограничено разпространение в резервата и фрагментирането им от изградения ветропарк. Местообитание „Влажни съобщества от високи треви край планински реки и потоци“ също е оценено като силно уязвимо.

С изключение на двата типа букови гори, останалите природни местообитания са оценени със средна и висока степен по показателя „Рядкост“, поради ограниченото им разпространение в резерватната територия.

Повечето природни местообитания и представители на флората и фауната се отличават с висока степен на естественост, обусловено от резерватния статут на защитената територия. Средна е степента на естественост на местообитания „Субсредиземноморски петрофитни степи“ и „Ксеротермни ливади и пасища“, които са изцяло вторични и са повлияни от ерозионни процеси. В планинските пасища се наблюдава обрастване с храсти. Крайречните гори от елша и планински ясен са повлияни от намиращите се в близост култури и антропофити. Във висшата флора се наблюдава слабо участие на адвентивни и инвазивни видове, чието разпространение е ограничено в ниските и рудерализирани участъци (*Robinia pseudoacacia*, *Erigeron annuus*). Повече от половината видове са автохтонни.

С две изключения, местообитанията и представителите на флората и фауната са оценени като типични във висока степен. Крайречните гори от елша и планински ясен са със средна степен на типичност предвид състава и структурата им, което се обяснява с близостта до населени места. По отношение на местообитание „Планински гори от габър и горун“ степента на типичност също е определена като „средна“, поради високото обилие на обикновения габър и мезофилния характер, които са по-характерни за северния макросклон на Стара планина.

Проучванията върху разпространението и структурата на местообитанията, както и на популациите на растенията показват, че е удачно да се търсят възможности за разширяване на границите на резервата. Що се отнася до фауната, за прилепите и едрите бозайници се счита, че територията не е достатъчно голяма, предвид поголемите индивидуални и ловни територии.

По показател „Биологично разнообразие“ степента е средна и висока предвид разнообразието от природни местообитания, броят на видовете от флората и фауната и участие на видове с консервационно значение – застрашени, уязвими, защитени, ендемити, включени в национални и европейски списъци и нормативни документи, уреждащи тяхното опазване и подобряване на състоянието им.

Средна и висока е степента на стабилност за повечето типове местообитания и групи организми от флората и фауната. Прилепната популация в рамките на резервата може да се счита за нестабилна, тъй като наличните убежища не са подходящи за зимуване. Популациите на едри бозайници като цяло са стабилни, но има регистрирани случаи на браконьерство на ловни видове (дива свиня, сърна и др.). Браконьерството е предпоставка за нарушаване стабилността на популациите и на балканската пъстърва.

Социално икономическа оценка

Непосредственото управление и осъществяване на държавната политика за резервата се извършва от РИОСВ-Стара Загора. Понастоящем няма програми и проекти, насочени към популяризиране на резервата като природно богатство. Проведената анкета показва, че повечето от анкетирания не знаят за съществуването на резервата, точното му предназначение и забраните на територията му, но са информирани за защитена местност „Енинско ждрело“. Необходимо е поставяне на табели с

информация за резерват „Каменщица” и означаване на границите му. В бъдеще РИОСВ-Стара Загора и районните общински структури могат да участват съвместно в образователни и екологични програми, насочени както към популяризиране стойността на резервата като ценен природен обект, така и даващи възможност за участие на доброволци в мониторингови проекти, съвместно с учени.

Защитената територия има висока консервационна стойност, тъй като съхранява запазени естествени горунюви гори, а в по-високите части и букови гори.

Общото им състояние е добро, като в по-достъпните до с. Енина горунюви насаждения бяха установени единични следи от клоносек, а значителен брой стъбла са с издънков произход. Козята паша в миналото е довела до девастирането на част от насажденията на бедни почви, както и до формирането на келявогабърюви масиви.

Резерват „Каменщица” е под управлението на РИОСВ-Стара Загора, но към момента се охранява от ДГС „Казанлък”. За осигуряване на реални възможности за превантивни действия и бърза реакция при пожари или други нарушения от естествен или антропогенен характер, необходимо е укрепване и подобряване на проходимостта на черния път в източната част на резервата откъм с. Енина. Въпреки регламентирани действия в защитена местност „Катуна“ и резерватната територия, намирането на гилзи и огнища в резервата е сигнал за браконьерство и неспазване на противопожарните изисквания. Необходимо е техническо и кадрово подпомагане на охраната на резервата.

Допълнително консервационната стойност на резервата се определя от:

- ✓ Резерватът попада в защитена зона от мрежата Натура 2000 в България BG0001493, „Централен Балкан-буфер” по Директивата за местообитанията и в защитена зона BG0002128 „Централен Балкан буфер ” по Директивата за птиците;
- ✓ Резерватната територия съхранява популациите на редица застрашени и уязвими видове от флората и фауната на България, ендемити и реликти, наред с природните местообитания, включени в Директивата за местообитанията.

Формулирането на **главните цели** е в пряка връзка с предназначението на защитената територия. Тези цели са:

- ✓ Съхраняване и опазване на естествения характер и ненарушеност на екосистемите;
- ✓ Насърчаване на научни изследвания с цел проучване и мониторинг на разпространението и състоянието на популациите на видовете, с акцент върху консервационно значимите, както и природните местообитания, включени в Директивата за местообитанията и ЗБР.

Основни и специфични проблеми на ЗТ

Територията на резерват „Каменщица“ е изключителна държавна собственост. Статутът на резервата ограничава възможностите за разнообразна човешка намеса.

По време на теренните изследвания в резерват „Каменщица“ бяха наблюдавани някои тенденции, свързани с отрицателно действащи фактори върху флората и местообитанията на резервата. Като по-важни могат да бъдат посочени следните:

- ✓ Туристическо натоварване – през резервата минава туристическа пътека от с. Енина към вр. Бузлуджа, както и други по-малки към различни местности. Съществува сериозна необходимост от маркиране на резерватната територия,

каквото към момента липсва и информиране на населението за консервационния статут на района;

- ✓ Събиране на лечебни растения и гъби;
- ✓ Незаконни сечи – сечищна дейност е наблюдавана в граничните територии на резервата, засегнати са буковите гори;
- ✓ Упражняване на спортен мотоциклетизъм по склоновете над с. Енина – макар и непряко този фактор въздейства върху флората на резервата, като усилва ерозията и създава сериозно шумово замърсяване;
- ✓ Наличие на антропогенни структури, които създават фрагментация на естествените местообитания: ВЕЦ „Енина“, който се намира непосредствено на юг от резервата, в ЗМ „Енинско ждрело“ и ветрогенераторен парк по билото на планината между вр. Бъзлуджа и вр. Бедек. Най-нискостоящият генератор граничи непосредствено с резерватната територия в северната част. Независимо, че са извън границите му и двете антропогенни структури са непрестанни потенциални заплахи за флората и естествените местообитания в резервата. Към момента има конкретни данни за фрагментиране на някои местообитания в безлесния планински пояс и изчезнали находища на консервационно значими видове. Необходими са мерки за устойчивото им ползване и мониторингови изследвания върху биологичните компоненти на резервата, свързани с последствията от тяхната експлоатация;
- ✓ Резерват „Каменщица“ е част от защитена зона от европейската екологична мрежата Natura 2000 – „Централен Балкан-буфер“. На север от главното било над него се намира ПП „Българка“. Наред с естествените природни местообитания, повечето от които са застрашени и приоритетни за опазване, съществуват и изкуствени местообитания – антропогенни структури и горски култури. Те не са на територията на резервата, но засягат прилежащите му територии и влияят както върху флората, така и върху ландшафтната структура на целия терен. В този смисъл целият водосбор на р. Енинска, който е приоритетен за опазване като част от защитена зона по Natura 2000, съчетава естествени с различен сукцесионен статус местообитания и антропогенни структури в експлоатация. Той е подходящ модел за дългосрочен мониторинг на биологичното разнообразие на всички йерархични нива в условията на създадената фрагментация;
- ✓ В рамките на резервата са регистрирани множество гилзи от патрони, вероятно от браконьерски лов на различен вид дивеч (птици и бозайници);
- ✓ Естествени причини – слаба репродуктивна способност за някои видове; обрастване на тревните съобщества с храстова растителност;
- ✓ Необходимост от кадри и техника за охрана на резервата, вкл. пожарна охрана;
- ✓ Необходимост от повишаване на интереса към защитената територия от страна на местното население – чрез образователни програми и информационни материали;
- ✓ Необходимост от продължителни научни изследвания за оценка на състоянието на популациите на приоритетни видове и природозащитното състояние на природните местообитания.

Потенциални възможности на ЗТ

Резерват „Каменщица“ предлага оптимална среда за поддържане на популациите на растенията и животните в добро състояние. Абиотичните фактори на средата като релеф, надморска височина, състав на основните скали, почвени и климатични условия определят богатството на флора, микота, фауна, природни местообитания, в

състава на които участват и защитени, ендемични и реликтни видове. В резултат, биоразнообразието на резервата е с високо природозащитно значение, както на национално, така и на европейско ниво. В резервата са съчетани различни типове гори по отношение на условията на овлажняване – мезофитни, ксерофитни, а хазмофитни съобщества върху силикатни скални склонове с участието на ендемични видове и високопланинските пасища допълват разнообразието в растителността на защитената територия. Целенасоченото проучване на особеностите в популационните характеристики на консервационно значимите видове и мониторинга ще предоставят важна информация за еколого-биологичните особености на редица защитени и ендемични видове и ще предоставят база за сравнителни и обобщаващи разработки с научен и природозащитен характер. Близостта на резервата до населени места, както и защитената местност „Катуна“ дава възможност за съчетаване на природозащитни дейности с образователни програми и еко- и културен туризъм. Привличането на финансови средства за популяризиране на защитената територия и организиране на посещения с образователна цел ще даде реална възможност за участие на млади хора в осъществяване на екологични дейности.

Зониране на ЗТ

На базата на законовия статут и предназначение на защитената територията, на характеристика на абиотични и биотични фактори, социално-икономическа характеристика и екологичната оценка, се предлага в резерват „Каменщица“ да се обособят следните зони:

- ✓ Зона за опазване на образци от естествени екосистеми, включващи характерни и забележителни диви растителни и животински видове и местообитанията

Обхват – цялата територия на резервата.

Предназначение– проучвания на видовия състав, условията в местообитанията, популациите на консервационно значими видове и местообитания от Директивата за местообитанията и ЗБР с цел актуализация на данните за разпространението на различните организмови групи и мониторинг на компонентите на средата (абиотични и биотични).

- ✓ Зона за регламентиран достъп по познавателен маршрут

Обхват – тази зона включва определената със заповед на министъра на околната среда и водите посетителски пътеки.

Предназначение – запознаване с природните дадености на резервата.

Приоритети

Приоритетните дейности в следващия 10 годишен период на действие на ПУ са определени предвид предназначението на резервата и отразеното в Част 1 и 2. Такива са:

- ✓ Опазване на естественото състояние на растителните и животинските видове и природните местообитания;
- ✓ Научни изследвания и мониторинг на приоритетни за опазване видове от национално, европейско и световно значение;
- ✓ Повишаване на обществената информираност за ценността на резервата като място, съхраняващо екосистеми от горун, бук и смесени широколистни гори и богатство от видове, редица от които застрашени и уязвими, ендемити и реликти, свидетели за богатството на българската флора и фауна и спецификата на природните местообитания;

- ✓ Създаване на условия за организирани посещения в резервата по познавателните маршрути с цел запознаване с ландшафтния комплекс, растителността, флората и фауната и необходимостта от опазване на природното богатство на резервата;
- ✓ Усъвършенстване политиката на управление и охрана на защитената територия.

Програми

Предлагат се следните програми:

- ✓ „Опазване и поддържане на биоразнообразието – видове и местообитания“
- ✓ „Мониторинг на видове и местообитания“
- ✓ „Връзки с обществеността и образование“

Оперативни задачи

Във връзка с изпълнение на дейностите и проектите, по-долу са представени оперативни организационни задачи, които формално не могат да се включат във визираните в ПУ програми и проекти. Такива са:

- Обучение на специализирана охрана на резервата, включително увеличаване броя на охранителите. Постоянно актуализиране на информацията за посетителите, контрол и спазване на изискванията за поведение в резервата, наблюдение на дейностите, извършвани в прилежащите на резервата територии;
- Разработване на ежегодни планове за пожарна безопасност. Обучение и инструктаж на служители и доброволци с периодичност, съгласно изискванията на съответните нормативни документи. Изграждане на противопожарно депо;
- Ежегодна и два пъти в годината проверка на състоянието на посетителските пътеки. Почистване от паднали клони и камъни с цел осигуряване на безопасност на преминаващите туристи;
- Поддържане на редовни връзки между РИОСВ-Стара Загора, МОСВ, местни органи, организации и медии с цел планиране, осъществяване и отчитане на дейностите;
- Ежегодно разработване на график за конкретните задачи и дейности, за които са осигурени партньори и средства за изпълнение и отговарят на определените в Част 3 режими, норми и препоръки;
- Периодични проверки и мониторинг на дейности в резервата и в прилежащите му територии от служители или се възлага на външни изпълнители, в зависимост от техните компетенции, по предварително изготвени графици;
- Търсене на допълнителни източници на финансиране, като за повишаване на ефективността се определя експерт от РИОСВ-Стара Загора, който приоритетно да се занимава с кандидатстване по проекти;
- За проекти, финансирани от външни донори и спонсори, след съгласуване по съответния ред, се определя експерт от РИОСВ, който следи тяхното изпълнение и резултатност.

Представеният **Работен план включва 6 приоритетни оперативни задачи и проекти:**

- ✓ Проучване на популациите на приоритетните за опазване видове от флората, микотата и фауната – численост, плътност, възрастова структура и др. биологично важни параметри и изграждане на информационна база-данни;
- ✓ Популяризиране на резерват „Каменщица“;

- ✓ Обучение на специализирана охрана на резервата, включително увеличаване броя на охранителите;
- ✓ Разработване на ежегодни планове за пожарна безопасност. Обучение и инструктаж на служители и доброволци;
- ✓ Изграждане на противопожарно депо;
- ✓ Почистване на пътеките за посетители.

В приложения към ПУ са представени библиография, експертни доклади, картен материал.